

Σεξουαλικοί θεσμοί: Γονεϊκότητα και πολιτικές συγγένειας στην Ελλάδα*

Περίληψη: Στο παρόν άρθρο εστιάζω στον αποκλεισμό των μη ετεροφυλόφιλων από κάθε μορφή θεσμοθετημένης αναπαραγωγής στην Ελλάδα, προκειμένου να διερευνήσω τη γονεϊκότητα ως μια κατεξοχήν σεξουαλική κατηγορία άρρηκτα συνδεδεμένη με κανονιστικές ιδέες για τη σεξουαλική διαστροφή και απόλαυση. Αντλώντας τα δεδομένα μου από τις κρατικές πολιτικές για την αναπαραγωγή, τον δημόσιο λόγο για τη μη ετεροφυλόφιλη συγγένεια, και τις ΛΟΑΤ διεκδικήσεις για τη θεσμική αναγνώριση της ομόφυλης γονεϊκότητας, εξετάζω ποιές ιδέες για τη σεξουαλικότητα διακινούνται μέσα από την πολιτισμική σημασία της γονεϊκότητας, τις διαπλοκές τους με τις πολιτικές για την οικογένεια και την αναπαραγωγή, και τη σύνδεσή τους με ευρύτερα εθνικά, πολιτικά και αναπαραγωγικά φαντασιακά.

Αυτό δεν είναι μια πίπα¹

Λίγα χρόνια πριν, την άνοιξη του 2014, παρακολουθώντας εκτενείς συζητήσεις στα social media σχετικά με το τότε επερχόμενο Pride στην Αθήνα και τα κεντρικά αιτήματα που το πλαισίωναν, δηλαδή την αναθεώρηση του συμφώνου συμβίωσης ώστε να συμπεριλαμβάνει τα ομόφυλα ζευγάρια, τη θεσμοθέτηση του γκέι γάμου και, κυρίως, τη θεσμική αναγνώριση της ομόφυλης γονεϊκότητας,² διάβασα στην ανάρτηση ενός διαδικτυακού φίλου ένα παλιό γκέι γνωμικό που πάει κάπως έτσι: «Προσπάθησε να πεις τη λέξη αξιοπρέπεια με έναν πούτσο στο στόμα, μπορείς; Δεν μπορείς». Η παραπάνω φράση καθιστά προφανή, ανάμεσα σε άλλα, την ένταση ανάμεσα στην αξιοπρέπεια και τη σεξουαλικότητα και τους τρόπους με τους οποίους η ένταση αυτή παίρνει μορφή στη σωματοτεχνική υλικότητα των σεξουαλικών χειρονομιών μας. Αναγνωρίζει, επίσης, την πολιτισμική γνώση που εμποτίζει τις σεξουαλικές μας συναντήσεις και τους τρόπους με τους οποίους μεταγίγεται στα σώματα της σάρκας και της γνώσης. Το να μην μπορείς να πεις «τη λέξη αξιοπρέπεια με ένα πούτσο στο στόμα» αναφέρεται στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες η αξιοπρέπεια αποκτά τα νοήματα της μέσα και γύρω από το σεξουαλικοποιημένο κοίρ σώμα/στόμα, και, με αυτή την έννοια, η σεξουαλική απόλαυση και η διαστροφή γίνονται το όχημα μέσα από το οποίο η αξιοπρέπεια καθίσταται ορατή.

Παρόλο που προνομιακό φίλτρο στις συζητήσεις για τη ΛΟΑΤ συγγένεια, οικογένεια και αναπαραγωγή αποτελεί ο λόγος γύρω από το νομικό πλαίσιο, τις ιατρικές τεχνολογίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο παρόν άρθρο στρέφομαι στις σεξουαλικές πρακτικές και στις ερωτικές μας

χειρονομίες για να προσεγγίσω τον αποκλεισμό των ομόφυλων ζευγαριών από κάθε μορφή θεσμοθετημένης αναπαραγωγής στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρώ να εξετάσω τις σεξουαλικές ιδεολογίες που υποβασιάζουν την έννοια της γονεϊκότητας. Αντλώντας το υλικό μου από τις κρατικές πολιτικές της συγγένειας και της αναπαραγωγής, και τον δημόσιο λόγο και τις κινηματικές διεκδικήσεις για τη θεσμική αναγνώριση και κατοχύρωση των οικογενειών με ΛΟΑΤ γονείς, θα εξετάσω τρία βασικά ερωτήματα: τι μαθαίνουμε από τον θεσμικό αποκλεισμό της γκέι και λεσβιακής γονεϊκότητας για τη σχέση ανάμεσα στη σεξουαλικότητα και την αξιοπρέπεια, ποιες ιδέες υφαίνουν τον κανονιστικό ιστό της συγγένειας, και τι μπορούν να μας δείξουν για τα φυλετικά προαπαιτούμενα των πολιτικών, συγγενικών και σεξουαλικών μας πόθων, όπως για παράδειγμα των πόθων μας για δημοκρατική συμπερίληψη, θεσμική αναγνώριση και κρατική προστασία. Τέλος, και πολύ σημαντικά, ποιες άλλες κρίσιμες συμμαχίες και αλληλέγγυες συγγένειες φέρνει μαζί της η επιτακτική ανάγκη θεσμικής αναγνώρισης και κατοχύρωσης της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας και των οικογενειών με ΛΟΑΤ γονείς;

Το πάθος για το πρωκτικό...³

Έρευνες για τη λεσβιακή μητρότητα στην Ελλάδα έχουν υποστηρίξει ότι η άρνηση του νομοθέτη να συμπεριλάβει τα ομόφυλα ζευγάρια στον νόμο για την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή το 2002 είναι στενά συνδεδεμένη με την απουσία νομικού πλαισίου για τον ομόφυλο γάμο (Καντσά και Χαλκίδου, 2014α, σελ. 188). Κι αυτό ισχύει σε μεγάλο βαθμό. Η νομική

όμως αναγνώριση από μόνη της, υποστηρίζει η Juana María Rodríguez, δεν είναι αρκετή για να ερμηνεύσει ή να ξεπεράσει τα μέσα με τα οποία ορισμένες σχέσεις οικειότητας είναι διανοήσιμες ενώ κάποιες άλλες στιγματίζονται, αποσιωπούνται και γίνονται αντικείμενο επίμονης θεσμικής άρνησης, και «το να ανοίξουμε χώρο απαιτεί να αναγνωρίσουμε τις πολλαπλές, και κάποιες φορές αντικρουόμενες επενδύσεις που δεν καθορίζονται από το γράμμα του νόμου» (Rodríguez, 2014, σελ. 48). Κινούμενες προς αυτή την κατεύθυνση, οι νέες σπουδές συγγένειας (new kinship studies) και κουίρ συγγένειας έχουν εστιάσει στο οικογενειακό δίκαιο και τις κρατικές πολιτικές για τις νέες τεχνολογίες αναπαραγωγής ως πολιτικές που ρυθμίζουν όχι μόνο την αναπαραγωγή της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά και την αναπαραγωγή έμφυλων και φυλετικών ιδεών για τη σεξουαλικότητα, το έθνος, την τάξη, την αρτιμέλεια, και την αγάπη (Krolokke κ.ά., 2015· Dahl και Gunnarsson, 2014). Με άλλα λόγια, εξετάζουν τις πολιτικές συγγένειας και τις αναπαραγωγικές πολιτικές ως πολιτικές που ρυθμίζουν την αναπαραγωγή κάποιων ιδεών και όχι κάποιων άλλων. Στην παρούσα ενότητα, εστιάζω στους σεξουαλικούς πόθους τους οποίους αναπαράγουν οι πολιτικές της αναπαραγωγής και κατ' επέκταση στα σεξουαλικά περιεχόμενα της γονεϊκότητας.

Θα μας μεταφέρω αρκετά χρόνια πριν επιλέγοντας δυο παραδείγματα ανάμεσα στα αμέτρητα που υπάρχουν, τα οποία αναπαράγουν κοινότοπα, και γι' αυτό κυρίαρχα, σχήματα για τη διαπλοκή φύλου, σεξουαλικότητας και γονεϊκότητας. Για παράδειγμα, το 2002, τη χρονιά που ο νομοθέτης απέκλεισε τους γκέι άντρες από τη δυνατότητα καταφυγής στην παρένθετη μητρότητα, ο τότε πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης Ιωάννης Λασκαρίδης, υπερασπιζόμενος την απόφαση του Ε.Σ.Ρ. να λογοκρίνει την περίφημη σκηνή ενός φιλιού ανάμεσα σε δύο άντρες σε ελληνικό σίριαλ, είχε δηλώσει πως «η ομοφυλοφιλία είναι μια ιδιορρυθμία που είναι έξω από την παραγωγική διαδικασία της ζωής». Λίγα χρόνια μετά, το 2008, με αφορμή τη συζήτηση για τον γκέι γάμο και τα αιτήματα για τη θεσμική αναγνώριση της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας, ο εκκλησιαστικός υπάλληλος Σεραφείμ (με την ιδιότητα του μητροπολίτη Πειραιώς), σε δελτίο τύπου που εξέδωσε είχε δηλώσει ανάμεσα σε άλλα, πως «[...] ο σωλήνας αποβολής των περιττωμάτων του ανθρώπινου σώματος δεν μπορεί ποτέ να γίνει αξία ζωής», αναφερόμενος στο πρωκτικό σεξ, ευρύτερα διαδεδομένο στην Ελλάδα ως «οθωμανικό» αλλά ανά τον κόσμο ως «greek»⁴. Χρησιμοποιώ τις παραπάνω

δηλώσεις ως ενδεικτικές, κι έχει σημασία να πούμε ότι αντλούν τη δυναμική τους όχι μόνο επειδή αυτοί που τις αρθρώνουν αναγνωρίζονται ως εκπρόσωποι μιας κάποιας εθνικής (κρατικής ή εκκλησιαστικής) αρχής και άρα εξουσίας, αλλά επιπλέον επειδή αυτό που διατυπώνεται, νομιμοποιείται να ειπωθεί ακριβώς επειδή αναπαράγει και ταυτόχρονα επανεδραιώνει μια εξαιρετικά οικεία εθνική σεξουαλική φαντασίωση για τη γονεϊκότητα και τα αντίθετα της. Συμπλέοντας ταυτόχρονα στα πεδία της κύλας και της συγγένειας, στις παραπάνω αναπαραγωγικές φαντασιώσεις εγκαλούνται συγκεκριμένες χειρονομίες επιθυμητικής οικειότητας και σεξουαλικής σύνδεσης, η σωματική και συναισθηματική εργασία πάνω στη σεξουαλική απόλαυση, όπως για παράδειγμα το πρωκτικό σεξ και ένα φιλή, για να ορίσουν ποιος δεν μπορεί να συμμετέχει στην αναπαραγωγική διαδικασία της ζωής, ποιος δεν αξίζει να αναπαράγει τη ζωή και κατ' επέκταση να αναλάβει την ευθύνη και τη φροντίδα μιας ζωής, ποιος δεν αξίζει να γίνει «αξία ζωής». Εδώ, η διαπλοκή ομοσεξουαλικότητας, φύλου, αναπαραγωγής και γονεϊκότητας δεν συνιστά απλά ένα ζήτημα νομικών εκκρεμοτήτων αλλά και ένα ζήτημα ενοχοποίησης της σεξουαλικής απόλαυσης και στοχοποίησης ορισμένων σεξουαλικών πόθων και όχι κάποιων άλλων. Αν λοιπόν, η σεξουαλική απόλαυση και η σεξουαλική διαστροφή νοηματοδοτούνται ως η αντίθεση της γονεϊκότητας (Rodríguez, ό.π., σελ. 33), τότε αυτό που προκύπτει είναι πως η γονεϊκότητα ορίζεται με κατεξοχήν σεξουαλικά κριτήρια. Λαμβάνοντας την ίδια στιγμή υπόψη ότι ο μόνος θεσμικά αναγνωρισμένος τρόπος για να είναι κανείς γονιός στην Ελλάδα είναι να είναι στρέιτ, τότε καθίσταται παραπάνω από προφανές πως η γονεϊκότητα στην Ελλάδα αναδύεται σε επίπεδο κρατικών πολιτικών και κυρίαρχων κανονιστικών ρητορικών ως μια κατεξοχήν σεξουαλική κατηγορία.⁵ Αυτή ακριβώς η συγκροτητική νοηματοδότηση της γονεϊκότητας ως (κανονιστική) σεξουαλικότητα επισημαίνεται, απηχείται και αρθρώνεται στις παραπάνω αναπαραγωγικές φαντασιώσεις. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως η αναθεώρηση του συμφώνου συμβίωσης ώστε αυτό να περιλαμβάνει και τα ομόφυλα ζευγάρια, τον Δεκέμβρη του 2015, βασίστηκε στην κυβερνητική δέσμευση ότι η ψήφιση του επίμαχου νομοσχεδίου δεν θα αποτελέσει «γέφυρα» για την παιδοθεσία, την πρόσβαση στην ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και τη θεσμική αναγνώριση/κατοχύρωση των οικογενειών με ομόφυλους γονείς. Έτσι, όταν για παράδειγμα

λεσβιακό ζευγάρι επισκέφτηκε το 2016 αθηναϊκή κλινική υποβοηθούμενης αναπαραγωγής έχοντας πρώτα υπογράψει σύμφωνο συμβίωσης, οι υπεύθυνοι της κλινικής εξήγησαν στις ενδιαφερόμενες πως για να έχουν πρόσβαση στις παρεχόμενες ιατρικές υπηρεσίες θα πρέπει να ακυρώσουν το σύμφωνο ούτως ώστε νομικά να μην αναγνωρίζονται ως λεσβίες αλλά ως άγαμες γυναίκες που επιθυμούν να τεκνοποιήσουν.⁶ Αν λοιπόν, το δικαίωμα στην ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή στην Ελλάδα δεν προσφέρεται με όρους αναγνώρισης της ομόφυλης σεξουαλικότητας αλλά μέσω της αναγνώρισης της επιθυμίας μιας μοναχικής γυναίκας να έχει ένα παιδί (Καντσά και Χαλκίδου, ό.π., σελ. 188) τότε ο νομοθετικός αυτός αποκλεισμός όχι μόνο πραγματώνει με θεσμικούς όρους τη φυσικοποιημένη σύνδεση της αναπαραγωγικής ετεροκανονικότητας με την εθνική ταυτότητα (Athanasίου, 2006· Αθανασίου, 2014· Halkias, 1998· Χαλκιά, 2007) αλλά επιπλέον καθιστά ορατά τα σεξουαλικά νοήματα που διατρέχουν και υποβαστάζουν την ίδια την έννοια της γονεϊκότητας.

Κριτικές που προσεγγίζουν αυτό τον αποκλεισμό από την οπτική των νομικών εκκρεμοτήτων και των ανθρώπινων δικαιωμάτων επισημαίνουν πως η συμπερίληψη στο σύμφωνο συμβίωσης διαμέσου του αποκλεισμού από κάθε μορφή θεσμοθετημένης αναπαραγωγής συνιστά ένα νομικό κενό στο οικογενειακό δίκαιο. Όπως έχω υποστηρίξει και αλλού (Καντσά και Χαλκίδου, 2014β), η απουσία θεσμικού πλαισίου για την αναγνώριση της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας δεν συνιστά έλλειψη πλαισίου αλλά στοιχειοθετεί το πλαίσιο με άλλους όρους. Δεν πρόκειται ακριβώς για έναν αποκλεισμό των οικογενειών με ομόφυλους γονείς από την κοινωνική συνθήκη αλλά για μία πολιτική χειρονομία συμπερίληψης στην κοινωνική συνθήκη διαμέσου του αποκλεισμού από τις θεσμικά αναγνωρισμένες και επιτρεπτές μορφές γονεϊκότητας. Η θεσμική αυτή απουσία συνιστά μια καταφανή παρουσία θεσμοθετημένης ομοφοβίας. Λαμβάνοντας υπόψιν πως η έννοια της οικογένειας διαπλέκεται στο συλλογικό ελληνικό φαντασιακό με σεξουαλικές φαντασιώσεις ενός αναπαραγωγικά ετεροφυλόφιλου έθνους, τότε η απουσία της θεσμικής νομιμοποίησης των οικογενειών με γονείς του ίδιου φύλου στην Ελλάδα συνιστά μια χειρονομία θεσμικού εθνικισμού αρθρωμένου με σεξουαλικοποιημένους αναπαραγωγικούς όρους. Συνεπώς, το νομικό κενό του οικογενειακού δικαίου δεν αποτελεί έναν χώρο κενό από νοήματα αλλά έναν χώρο πυκνό, γεμάτο με, ανάμεσα σε άλλα, σεξουαλικές φαντασιώσεις για τα θεωρούμενα ως καταστατικά αντίθετα της

ελληνικότητας και της γονεϊκότητας, με κουίρ σώματα, στόματα, πρωκτούς, με σεξουαλικές ανωμαλίες και τις οικειότητες, τις κοινωνικότητες και τις απολαύσεις που οι ανωμαλίες φέρνουν μαζί τους. Παραμένει λοιπόν, ζήτημα κρίσιμης σημασίας να αναγνωρίσουμε τις ιδεολογίες που διακινούνται μέσα και γύρω από αυτό το κενό και να κατανοήσουμε πώς συνδέονται με άλλες μορφές μη επιτρεπτών συγγενικών δεσμών οι οποίες αφορούν άλλους «αποκλίνοντες». Να κατανοήσουμε δηλαδή πώς η διαπλοκή συγγένειας και σεξουαλικότητας που αναπαράγει αυτό το κενό συνομιλεί με άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις που δεν ρυθμίζουν απαραίτητα τα αναπαραγωγικά αλλά άλλα δικαιώματα. Για παράδειγμα, υπάρχει μια νομική διάταξη στην ελληνική εργατική νομοθεσία σύμφωνα με την οποία για να μπορέσει ένα εκδιδόμενο πρόσωπο να λάβει τη νόμιμη άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του είναι υποχρεωμένο να προσκομίσει πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης «από το οποίο να αποδεικνύεται, ότι είναι άγαμο, τελεί εν χηρεία ή είναι διαζευγμένο».⁷ Προκειμένου δηλαδή οι εκδιδόμενες/οι να αποκτήσουν κρατική αναγνώριση ως νόμιμα εργαζόμενες/οι, και συνεπώς κοινωνική ασφάλιση και πρόσβαση στη δημόσια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αποκλείονται θεσμικά από συγκεκριμένους οικογενειακούς/συγγενικούς δεσμούς και σχέσεις οικειότητας. Πιο ειδικά, τα εκδιδόμενα πρόσωπα, μέσα από αυτή τη νομοθετική ρύθμιση που αφορά τα εργασιακά τους δικαιώματα, αποκλείονται από αυτό που θα ονομάζαμε ως έγγαμο βίο, θεμέλιο του οποίου θεωρείται πως είναι η «αγάπη». Θα μπορούσαμε εδώ να πούμε ότι η εργασιακή αυτή ρύθμιση, στα πλαίσια της κρατικής αναγνώρισης της σεξουαλικής εργασίας ως εργασίας, στοχοποιεί τα εκδιδόμενα πρόσωπα ως «αναξιοπρεπή», και ρυθμίζει τις πολιτικές γύρω από την οικογένεια μέσα από τη διαπλοκή εργασίας, σεξουαλικότητας και αξιοπρέπειας. Επιπλέον, ωστόσο, η ρύθμιση αυτή καθιστά ορατούς τους τρόπους με τους οποίους η αγάπη, ως ιδεολογικός μηχανισμός, εργαλειοποιείται από τον νόμο, και τα περιεχόμενα της κανονικοποιούνται θεσμικά με τη μορφή εργατικών αποστερήσεων.

Με αυτή την έννοια, το να προσεγγίσουμε μέσα από το πρίσμα της σεξουαλικότητας τον αποκλεισμό των ΛΟΑΤ από τη θεσμικά αναγνωρισμένη γονεϊκότητα δεν μας επιτρέπει μόνο να διερευνήσουμε πώς ο κανονιστικός ιστός συγγένειας και έθνους αναπαράγεται στην Ελλάδα με όρους έμφυλης και σεξουαλικής κανονικότητας. Επιπλέον, μας επιτρέπει να

εξετάσουμε πώς η ίδια η έννοια της θεσμικότητας, της θεσμικής αναγνώρισης και της θεσμικής συμπερίληψης, διαμορφώνεται με όρους σεξ και σεξουαλικότητας και με αυτή την έννοια, αναπαράγει κάποιους ιδεολογικούς συσχετισμούς με τη μορφή σεξουαλικών προσανατολισμών, και όχι κάποιους άλλους.

Βανίλα Δημοκρατία

Η θεσμική αναγνώριση συνιστά έναν τρόπο με τον οποίο ορισμένα σώματα (και όχι κάποια άλλα) νομιμοποιούνται να καταλαμβάνουν χώρο στα πλαίσια της βιοπολιτικής δημοκρατικής διακυβέρνησης. Επιπλέον, η θεσμική αναγνώριση διαμορφώνεται και με όρους σεξουαλικότητας αναπαράγοντας ορισμένους σεξουαλικούς προσανατολισμούς (και όχι κάποιους άλλους). Δίνοντας έμφαση στην έννοια του προσανατολισμού (orientation), η Sara Ahmed έχει περιγράψει τη λευκότητα ως προσανατολισμό, και πιο συγκεκριμένα ως «μια συνεχιζόμενη, ανολοκλήρωτη ιστορία η οποία προσανατολίζει τα σώματα σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις και επηρεάζει τους τρόπους με τους οποίους καταλαμβάνουν χώρο» (Ahmed, 2007, σελ. 150). Συνδέοντας τα παραπάνω, θα μπορούσαμε ενδεχομένως να θέσουμε το εξής ερώτημα: οι πολιτικές για την αναπαραγωγή και τη γονεϊκότητα στην Ελλάδα, ως σεξουαλικές πολιτικές, ως θεσμοθετημένοι σεξουαλικοί προσανατολισμοί, ποιες φυλετικές ιδεολογίες αναπαράγουν; Έχοντας ως αφετηρία πως «το δημοκρατικό δικαίωμα της δημιουργίας οικογένειας» έχει αναχθεί σε ένα από τα βασικότερα αιτήματα της λεσβιακής και γκέι πολιτικής ατζέντας και πως η θεσμική αναγνώριση των οικογενειών με ομόφυλους συντρόφους/φροντιστές διεκδικείται από τους ΛΟΑΤ ως θεμελιώδης υποχρέωση μιας σύγχρονης δημοκρατίας, θα μπορούσαμε ενδεχομένως να διαμορφώσουμε το παραπάνω ερώτημα ως εξής: οι σεξουαλικές ιδεολογίες που προτάσσονται στους πόθους μας για θεσμική αναγνώριση και κρατική προστασία, τι μας διδάσκουν για τα προαπαιτούμενα της δημοκρατικής συμπερίληψης;

Θα επιχειρήσω να πιάσω το νήμα από ένα λιγότερο προφανές πεδίο, αυτό του εκπαιδευτικού θεσμού. Στο συλλογικό ελληνικό φαντασιακό, οι ΛΟΑΤ γίνονται αντιληπτοί σαν απειλή στην αναπαραγωγή του (ετεροφυλόφιλου) έθνους. Η έμφαση στην πρωκτικότητα και σε σεξουαλικές πρακτικές οι οποίες γίνονται ευρύτερα αντιληπτές ως «παράχρηση των σωματικών οργάνων του ανθρώπινου είδους»⁸ συνδέουν τους ΛΟΑΤ με ιδεολογίες διαστροφής, βρωμιάς, και θανάτου,

ιδεολογίες που ιστορικά αλλά και στο παρόν αποκρυσταλλώνονται στο αίτημα για προστασία των ανηλίκων, της «γενιάς που έρχεται», του τόπου δηλαδή στον οποίο επενδύεται η αγάπη για το έθνος και εναποθέτεται η ελπίδα για την ανταπόδοση της επένδυσης αυτής (Ahmed, 2016). Μια πρώτη μικρότερη εκδοχή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε στο συνέδριο με τίτλο «Η αγάπη δημιουργεί οικογένειες» που διοργάνωσε η Μ.Κ.Ο. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο τον Φεβρουάριο του 2016 στην Αθήνα.⁹ Εκεί, λόγω του τότε τίτλου του παρόντος άρθρου (Τι σχέση έχει η καύλα με όλα αυτά; Μια συζήτηση για όλη την οικογένεια), το οποίο θα παρουσιάζα στο συνέδριο με τη μορφή προφορικής ανακοίνωσης, απαγορεύτηκε η κοινοποίηση του συνολικού προγράμματος του συνεδρίου στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Αττικής. Το να εξηγήσεις τους θεσμούς, υποστηρίζει η Ahmed, σημαίνει να εξηγήσεις πώς εμφανίζονται ή διαμορφώνονται, σημαίνει να περιγράψεις «όχι μόνο τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός των θεσμών αλλά και πώς αυτές οι δραστηριότητες διαμορφώνουν την αίσθηση ενός θεσμού, ή ακόμα τη θεσμική αίσθηση» (Ahmed, 2012, σελ. 20-21). Αν ακολουθήσουμε τη λογική της θεσμικότητας που προτείνει η Ahmed, τότε μπορούμε να ερμηνεύσουμε την απαγόρευση της κοινοποίησης του συνεδρίου λόγω της συνύπαρξης της λέξης «καύλα» και «οικογένεια» με αναφορά στη γονεϊκότητα, σαν μια συγκροτητική χειρονομία του εκπαιδευτικού θεσμού. Αυτή η χειρονομία αποκλεισμού, διαμορφώνει ταυτόχρονα τόσο την έννοια της εκπαίδευσης όσο και της γονεϊκότητας ορίζοντας τα θεωρούμενα ως ακατάλληλα περιεχόμενά τους. Επιπλέον, μας δίνει μια θεσμική αίσθηση, ενημερώνει την ίδια την έννοια της θεσμικότητας. Ενώ λοιπόν ο γενικός τίτλος του συνεδρίου, ο οποίος έδινε έμφαση στην αγάπη σαν το θεμέλιο της ΛΟΑΤ οικογένειας, είχε ήδη γίνει αποδεκτός από το αρμόδιο γραφείο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εντούτοις η αναφορά στην καύλα, η οποία έκανε ορατή τη σεξουαλική επιθυμία και απόλαυση εντός της (ομο)γονεϊκής ιδιότητας, ενεργοποίησε μια σειρά από αντανάκλαστικά τα οποία αφορούν τόσο την αποσύνδεση της οικογένειας με τη σεξουαλικότητα όσο και την προστασία των ανήλικων μαθητών από τη θεωρούμενη ανεξέλεγκτη κοούρ σεξουαλικότητα, τη σεξουαλική «περίσσεια», διαφθορά, απειλή των ΛΟΑΤ. Με αφορμή το παραπάνω περιστατικό θα άξιζε να μείνουμε λίγο περισσότερο στη συσχέτιση συγγένειας, αγάπης και σεξ. Θα

βοηθούσε ίσως εδώ να αναφέρω την αιχμηρή ανάγνωση στο *American Kinship: A Cultural Account* ([1968] 1980), του ανθρωπολόγου David Schneider, θεωρούμενου και ως «πατέρα» της αμερικανικής θεωρίας της συγγένειας, από τη φεμινίστρια θεωρητικό της σεξουαλικότητας και της συγγένειας Ulrika Dahl. Η Dahl υπογραμμίζει πως η θεωρία της συγγένειας του Schneider οικοδομείται πάνω στην πεποίθηση πως το ρομαντικά εμπλεκόμενο ζευγάρι θεωρείται ότι είναι η βάση για την αναπαραγωγή και τη δημιουργία οικογένειας σε ένα σχήμα όπου «η αγάπη μεταφράζεται σε σεξ (και το αντίστροφο), κι αυτό με τη σειρά του είναι αυτό που δημιουργεί το προϊόν και το αντικείμενο της αγάπης, το παιδί» (Dahl, 2014, σελ. 149). Τόσο ο ΛΟΑΤΚ πολιτικός ακτιβισμός όσο και οι σπουδές της κούιρ συγγένειας¹⁰, συνεχίζει η Dahl, έχουν φυσικοποιήσει την έμφαση στην αγάπη σαν το θεμέλιο της οικογένειας (στο ίδιο, σελ. 149). Αν ακολουθήσουμε τη Dahl στο επιχείρημα ότι οι κούιρ θεωρίες/ακτιβισμός της συγγένειας «έχουν φυσικοποιήσει την έμφαση στην αγάπη σαν το θεμέλιο της οικογένειας», και αν στο ρομαντικά εμπλεκόμενο ζευγάρι η αγάπη μεταφράζεται σε σεξ και το σεξ σε αγάπη, τότε οι θεωρίες/πολιτικές της κούιρ συγγένειας έχουν επίσης φυσικοποιήσει το σεξ συμβολοποιώντας το ως αγάπη. Σε αυτό το σχήμα τα αναπαραγωγικά δικαιώματα διεκδικούνται ως δικαιώματα αγάπης και, με αυτή την έννοια, ο σεξουαλικός προσανατολισμός της (αιτούμενης) θεσμικής δημοκρατικής συμπεριλήψης αναπροσανατολίζεται από το φύλο των συντρόφων/φροντιστών στις σεξουαλικές ποιότητες της μεταξύ τους σχέσης. Λαμβάνοντας υπόψη τη σεξουαλικοποίηση της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας μέσα από το δημόσιο *perverse fantasy* για το τι σημαίνει να είσαι ΛΟΑΤ με παιδί, κι εδώ αναφέρομαι στη ρητορική για τις «επιπτώσεις» της ανατροφής παιδιών από ΛΟΑΤ γονείς, η επίκληση της «αγάπης» δεν αποφεύγει να μιλήσει για το σεξ αλλά κατεξοχήν αναφέρεται σε αυτό. Δεν έχουμε να κάνουμε με αποσεξουαλικοποίηση της κούιρ σεξουαλικότητας αλλά με χειρονομίες φυσικοποίησης της με τρόπο που να μην σημαίνεται ως απειλητική, διαστροφική, βρώμικη και δυνάμει θανατηφόρα. Με άλλα λόγια, θα μπορούσαμε εδώ να μιλάμε για την πρόταξη μιας σεξουαλικότητας η οποία, ταυτιζόμενη με την αγάπη, «καθαρίζει», περνάει απαρατήρητη δηλαδή για ορισμένες από τις πιο διαδεδομένες ιδιότητες της βανίλα σεξουαλικότητας.

Χρησιμοποιώ εδώ τον όρο βανίλα (*vanilla*)¹¹ αντλώντας από την εννοιολογική εργαλειοθήκη του BDSM¹² όπου ως βανίλα πρακτική ή

σεξουαλικότητα ορίζεται το ετερο-αναπαραγωγικό σεξ που δεν συμπεριλαμβάνει σαδομαζοχιστικές και φετιχιστικές πρακτικές και απολαύσεις. Παρόλο που ο όρος βανίλα μπορεί να είναι προβληματικός, στον βαθμό που προτείνει έναν άκαμπτο διαχωρισμό ανάμεσα στη βανίλα και τη μη βανίλα σεξουαλικότητα και κατ' επέκταση συσκοτίζει τα σεξουαλικά και πολιτισμικά δάνεια που συναλλάσσονται ανάμεσα στη θεωρούμενη ως «κανονική» και τη «διαστροφική» σεξουαλικότητα, μπορεί να αποτελέσει ένα προσωρινό εργαλείο για να ανιχνεύσουμε με όρους σεξ τις φυλετικοποιημένες συνιστώσες της δημοκρατικής συμπερίληψης. Η Lynda Hart, στην προσπάθειά της να εντοπίσει την προέλευση του όρου έχει αναρωτηθεί για τις φυλετικοποιημένες ιδεολογίες που διακινούνται εντός της πολιτισμικής έννοιας της βανίλα σεξουαλικότητας, οι οποίες ενδέχεται να σηματοδοτούν στο συλλογικό φαντασιακό της Δύσης τη φυλετική λευκότητα και τη λευκή υπεροχή με όρους σεξ και σεξουαλικότητας (Hart, 1998, σελ. 220-221, σημ. 5). «Δεν λέω ότι βανίλα = λευκό, αλλά προτείνω πως πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα επιλογή λέξεων η οποία φέρνει στον νου συγκεκριμένες φυλετικές συνδέσεις» γράφει η Hart (στο ίδιο, σελ. 222, σημ. 5). Η Hart, βέβαια, αναφέρεται στη χρήση του όρου από τις γκέι και λεσβιακές σαδομαζοχιστικές (SM) κοινότητες της Αμερικής των δεκαετιών του '70 και του '80, διαμορφωμένες από/στην ιδιαίτερη, φυλετικά προσδιορισμένη Αμερικάνικη ιστορία και κοινωνική συνθήκη. Στην Ελλάδα, ο όρος βανίλα είναι περισσότερο διαδεδομένος στην εγχώρια BDSM σκηνή όπου χρησιμοποιείται ως αντιθετικός της ανώμαλης, σαδομαζοχιστικής, kinky, BDSM σεξουαλικότητας. Όπως έχω δείξει αλλού, στο ελληνικό πλαίσιο οι BDSM ερωτικές πρακτικές κατατάσσονται από τις κρατικές πολιτικές υγείας ως σεξουαλική έκφραση μιας εν δυνάμει ψυχοπαθολογικής προσωπικότητας και ταυτόχρονα εγκυλοούνται στον δημόσιο λόγο σαν το σεξουαλικό σύμπτωμα μιας φασιστικής, αντιδημοκρατικής πολιτικής ιδεολογίας (Χαλκίδου, 2015).¹³ Οι κανονιστικές αυτές προσλήψεις του BDSM, εντός και εκτός κοινοβουλίου, απηχούν το ευρέως διαδεδομένο επιχείρημα πως «μια σεξουαλική ανωμαλία δημιουργεί και την τάση για μια πολιτική ανωμαλία» (Παπανικολάου, 2012). Αν λοιπόν, αναγνώσουμε λίγο πιο υποφιασμένα αυτό το σχήμα της διαπλοκής σεξουαλικότητας και πολιτικής ιδεολογίας, ένα σχήμα στο οποίο ο σαδομαζοχισμός γίνεται αντιληπτός ως η σεξουαλική μετωνυμία του φασισμού, της πατριαρχίας,

της κοινωνικής επιβολής και άλλων πολιτικών δεινών, τότε αυτό που άρρητα υπονοείται, αναπαράγεται και προβάλλεται σε αυτή την αντίληψη είναι ότι το βανίλα σεξ, ως αντιθετικό του BDSM, συνιστά μια σεξουαλική μετωνυμία για τη Δημοκρατία.

Σκοπός μου εδώ δεν είναι να περιορίσω τα περιεχόμενα των θεωρούμενων ως βανίλα ή μη βανίλα σεξουαλικών πρακτικών ως πολιτικά ορθών, απελευθερωτικών ή ρεφορμιστικών αλλά να διερευνήσω τον τρόπο με τον οποίο κανονικοποιούνται και εργαλειοποιούνται από τον νόμο, τους θεσμούς, τη δημοκρατία και το κοινωνικό φαντασιακό μέσα από τις πολιτικές της αναπαραγωγής. Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να απαντήσει κανείς στην έγκληση της κουίρ σεξουαλικότητας ως απειλητικής, ως καταστατικά αντίθετης του γονεϊκού ρόλου και ενδεχομένως, η πολιτική πρόταξη μιας απαρατήρητης, καθαρής από κάθε διαστροφή, βανίλα σεξουαλικότητας να είναι ένας από αυτούς. Για παράδειγμα, στο Athens Pride το 2014, με κεντρικό σύνθημα το «Οικογενειακή Υπόθεση», η διοργάνωση αναγνώριζε ως βασικό ζήτημα ισότητας και δημοκρατίας για τη ΛΟΑΤ κοινότητα στην Ελλάδα «το δικαίωμα στη δημιουργία οικογένειας». Η αφίσα απεικόνιζε δυο λευκούς, νέους, αρτιμελείς άντρες, το αρχετυπικό ζευγάρι Αδάμ κι Αδάμ (ως γκέι παραλλαγή του χριστιανικού Αδάμ και Εύα), σε μια ασφαλή μεταξύ των σωμάτων τους απόσταση, «ενωμένους μαζί με το παιδί τους, τον Έρωτα, σαν ένα παράδειγμα LGBT οικογένειας».¹⁴ Ο θεσμός του Pride αποτελεί μια πολιτική χειρονομία ορατότητας και συλλογικής διεκδίκησης, και θα μπορούσε κανείς να πει ότι αυτό που διεκδικείται μέσα από τα δικαιώματα είναι η πρόσβαση σε ένα άλλο μέλλον, διαφορετικό από το παρόν. Ωστόσο, κάθε άμεση ή έμμεση αναφορά σε ένα κάποιο μέλλον δεν μπορεί παρά να διαπραγματεύεται συνδέσεις με ένα ορισμένο παρελθόν, με μια κάποια καταβολή, και το παιδί εδώ, ως μετωνυμία του Έρωτα, δεν είναι ένα τυχαίο σύμβολο.

Ιστορικά, το Pride της Αθήνας συνδέεται στενά με τις κινηματικές ζυμώσεις που ακολούθησαν μετά από τη βίαιη επέμβαση της ελληνικής αστυνομίας στο γκέι κλαμπ Spices στην Αθήνα το 2003. Πιο συγκεκριμένα, τα ζημερώματα της 20ης Φεβρουαρίου του 2003 αστυνομικές δυνάμεις πραγματοποιούν έφοδο στο γκέι κλαμπ Spices κατά τη διάρκεια ενός πάρτι μόνο για άντρες, ως μέρος μιας οργανωμένης κρατικής κατασταλτικής επιχείρησης η οποία διατείνονταν ότι είχε ως στόχο την καταπολέμηση της παιδοφιλίας και της διανομής παιδικής πορνογραφίας

στο ίντερνετ. Κατά την έφοδο της αστυνομίας συλλαμβάνονται ο ιδιοκτήτης, δύο εργαζόμενοι και τρεις θαμώνες που εκείνη τη στιγμή βρίσκονταν στα dark room. Συλλαμβάνονται επίσης άλλα πέντε άτομα σε ιδιωτική κατοικία. Πέντε μέρες μετά όλοι οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι αφού προηγουμένως τα ονόματά τους δημοσιοποιήθηκαν σε εφημερίδες και κανάλια και ταυτίστηκαν με κατηγορίες σχετικές με πορνεία, παιδοφιλία και διακίνηση παιδικού πορνογραφικού υλικού. Όλοι οι συλληφθέντες αφέθηκαν ελεύθεροι εκτός από έναν, θαμώνα του κλαμπ, ο οποίος εξαιτίας της δημόσιας διαπόμπευσης αυτοκτόνησε στα κρατητήρια της ΓΑΔΑ.¹⁵ Έπειτα από την έφοδο στο Spices, ως απάντηση στην αστυνομική καταστολή, πραγματοποιήθηκαν ζυμώσεις ανάμεσα σε ΛΟΑΤ πρωτοβουλίες και ομάδες, δημιουργήθηκε το Πολύχρωμο Φόρουμ στο οποίο συμμετείχαν οργανώσεις του ΛΟΑΤ χώρου και άτομα εκτός ομάδων, ενώ στα αμέσως επόμενα χρόνια που ακολούθησαν ιδρύθηκε η Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας με τη μορφή σωματείου (2004), και το Athens Pride, το οποίο καθιερώνεται ετήσια από το 2005 κι έπειτα με τη μορφή του Φεστιβάλ Υπερηφάνειας.¹⁶ Για να επιστρέψω στην «Οικογενειακή Υπόθεση» του Athens Pride, το «παιδί» ως μετωνυμία του έρωτα όχι μόνο δεν συμβολίζει απλά το αναπαραγωγικό αποτέλεσμα της μη ετεροφυλόφιλης αγάπης αλλά αποτελεί τον κατεξοχόν τόπο διαχείρισης του σεξουαλικού φορτίου της κουίρ σεξουαλικότητας, απηχώντας και προτάσσοντας μια συμβολική και πολιτική μετατόπιση από την επιθυμία για τεκνά στην επιθυμία για τέκνα. Οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η πρόταξη αυτή έχει οικοδομηθεί πάνω στη διαγραφή των ιστορικών καταβολών/περιστατικών που πυροδότησαν τις πολιτικές ζυμώσεις οι οποίες ενεργοποίησαν την καθιέρωση του Athens Pride. Στα πλαίσια μιας βανίλα δημοκρατίας που δίνει χώρο δημόσιας αναπαράστασης/διεκδίκησης σε μη ετεροφυλοφιλικές σεξουαλικότητες, η διαγραφή αυτή, η οποία με έναν τρόπο συμβολίζει τη βανιλοποίηση των ΛΟΑΤ πολιτικών, επικυρώνει το «ζέπλυμα» της ιστορικότητας του Pride, που είναι η ιστορία/ιστορικότητα της καταπίεσης και της κανονικοποίησης. Επιλέον, συντείνει στην αποσιώπιση των τρόπων με τους οποίους οι διαγενεακές σχέσεις έχουν ιστορικά αλλά και στο παρόν αποτελέσει πολύτιμα δίκτυα επίβιωσης και πεδία κοινωνικοποίησης για ανήλικες λεσβίες και ανήλικα γκέι αγόρια.

Άλλες ιστορίες συγγένειας

Αν η ΛΟΑΤ σεξουαλική επιθυμία, πρακτική κι απόλαυση νοηματοδοτούνται ως καταστατικά αντίθετες στην ανάληψη γονεϊκού ρόλου, παραμένει κρίσιμο το πώς μπορεί κανείς να απαντήσει, μιλώντας για τον γονεϊκό ρόλο και για την ανατροφή/φροντίδα των παιδιών, χωρίς ωστόσο να φυσικοποιεί την ετεροφυλόφιλη αναπαραγωγή (Rodríguez, ό.π., 2014), τις σεξουαλικές και έμφυλες ιεραρχίες που συνθέτουν τον κανονιστικό ιστό της συγγένειας και της γονεϊκότητας. Κι εδώ προκύπτει, αναπόφευκτα, το ερώτημα του πώς οι πολιτικές και οι θεωρίες της συγγένειας συναντιούνται με τις πολιτικές και τις θεωρίες της σεξουαλικότητας. Γιατί είναι γεγονός ότι οι ΛΟΑΤ γονείς υπάρχουν και έχουν να αφηγηθούν ιστορίες ανατροφής, ιστορίες σχετικές με τον καθημερινό συναισθηματικό και υλικό μόχθο και την απόλαυση που οι γονεϊκές/φροντιστικές σχέσεις απαιτούν και προσφέρουν. Επίσης όμως και πολύ σημαντικά, το ευρύτερο φάσμα των κουίρ φύλων, επιθυμιών και σωματιών έχει να αφηγηθεί ιστορίες που αντλούν από τις σεξουαλικές μας βιογραφίες. Ιστορίες όπου η σεξουαλικότητα έχει φτιάξει και εξακολουθεί να φτιάχνει πολιτικές μέσα από ομάδες, κινήματα, συλλογικότητες και πρωτοβουλίες, ιστορίες όπου η ίδια η επιθυμία για κοινωνικότητα δημιουργείται στη βάση των σεξουαλικών πόθων, της καύλας και της ερωτικής επιθυμίας, από τα λεσβιακά μπαρ, τα κουίρ πάρτι και τα κρεβάτια μας, μέχρι τα πάρκα, τα dark room, και τους οργανισμούς στα ηλεκτρολόγια. Ιστορίες όπου η σεξουαλικότητα βρίσκεται επίμονα παρούσα με τη μορφή επισφαλούς και υποτιμημένης εργασίας στις πιάτσες, στα στούντιο, στα μασατζιδικά, στις σάουνες και στις ερωτικές αγγελίες. Παραμένει λοιπόν ζήτημα κρίσιμης σημασίας, χωρίς να ξεχνάμε και να υποτιμούμε τη σπουδαιότητα της ισότητας και της ίσης αντιμετώπισης απέναντι στον νόμο, ταυτόχρονα να είμαστε σε θέση να σκεφτούμε το αίτημα της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας σαν ένα δυναμικό πεδίο σχέσεων που φέρνει μαζί του μια σειρά από αλληλέγγυες συγγένειες οι οποίες συνδέονται όχι αποκλειστικά με όρους αναπαραγωγής αλλά και με όρους σεξουαλικής, εκτεθειμένης στον νόμο, επισφαλούς βιογραφίας. Αν λοιπόν η υπόσχεση που φέρει μαζί του το αίτημα για τη θεσμική αναγνώριση και κατοχύρωση της ΛΟΑΤ γονεϊκότητας είναι ότι θα αποτελέσει έναν τόπο ασφάλειας κι ένα μέσο προστασίας από την κοινωνική υποτίμηση και τη βία που η υποτίμηση αυτή συνεπάγεται, τότε η υπόσχεση που επίσης κουβαλάει μαζί του αυτό το αίτημα είναι να φωτίσει ακόμα πιο emphaticά

το ερώτημα του τι σημαίνει να ζεις εκτεθειμένη στην κρατική υποτίμηση και στη βία που αυτή συνεπάγεται, να αναδειξεί ακόμα πιο επίμονα το ερώτημα «τι σημαίνει να ζεις εκτεθειμένος στον κίνδυνο;».

Μια θεσμική λογική, γράφει η Ahmed, μπορεί να γίνει κατανοητή ως λογική συγγένειας, ως ένας τρόπος συσχέτισης και αναπαραγωγής κοινωνικών σχέσεων (Ahmed, 2012, σελ. 38). Με αυτή την έννοια, μια θεσμική λογική αποκλεισμών μπορεί επίσης να γίνει κατανοητή ως λογική συγγένειας στον βαθμό που επίσης προτείνει τρόπους συσχέτισης και αναπαραγωγής κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες οδηγούν στον αποκλεισμό. Αν, αντί για την έμφαση στο δικαίωμα, εστιάσουμε στην αποστέρησή του, τότε μπορούμε ενδεχομένως να φανταστούμε την πολιτική συγγένεια μέσα από τη λογική των θεσμικών διακρίσεων, και των διαφορετικά βίαιων αποστερήσεων που αυτές αναπαράγουν. Το να πάρουμε θέση στο αίτημα της θεσμικής αναγνώρισης των οικογενειών με ομόφυλους γονείς/φροντιστές σημαίνει να είμαστε σε θέση να φανταστούμε ένα διαφορετικό μέλλον για το τι σημαίνει οικογένεια, να φανταστούμε και με άλλους όρους τα δεσμά που φτιάχνουν οι συγγένειες συναισθηματικής, φροντιστικής και ερωτικής σύνδεσης, να είμαστε σε θέση να αρθρώσουμε το αίτημα της οικιακής ασφάλειας και οικογενειακής προστασίας μέσα από διάφορες και διαφορετικές ιστορίες. Για παράδειγμα, τι σημαίνει η έννοια της «οικιακής ασφάλειας» για ένα τρανς πρόσωπο που στερούμενο τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου δυσκολεύεται ακόμα και να νοικιάσει ένα σπίτι; Τι σημαίνει το «δικαίωμα στον γάμο» για ένα εκδιδόμενο πρόσωπο που για να του δοθεί η νόμιμη άδεια εργασίας, για να του δοθεί δηλαδή η νόμιμη άδεια ασκήσεως του επαγγέλματός του, οφείλει να αποδείξει πως είναι άγαμο, τελεί εν χηρεία ή είναι διαζευγμένο; Τι σημαίνει «αναπαραγωγικά δικαιώματα» αν λάβουμε υπόψη μας την εξαναγκαστική στέρωση στην οποία μέχρι πρόσφατα υποβάλλονταν οι τρανς άνθρωποι προκειμένου να ολοκληρώσουν τις διαδικασίες απόκτησης των κρατικών εγγράφων για τον επαναπροσδιορισμό του φύλου τους;¹⁷ Τι σημαίνει «ισότιμη πρόσβαση» στις τεχνολογίες της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής όταν η ίδια η έννοια της προσβασιμότητας αποτελεί καθημερινή δυστοπία για ΛΟΑΤ και μη ΛΟΑΤ ανθρώπους με αναπηρία; Τα παραπάνω ερωτήματα δεν έρχονται να υποσκάψουν ή να αντικαταστήσουν τη σημασία της διεκδίκησης, από την πλευρά των γκέι και λεσβιών, για

ισότιμη πρόσβαση στο οικογενειακό δίκαιο και ίση αντιμετώπιση απέναντι στον νόμο. Αντίθετα, αποτελούν χειρονομίες αναγνώρισης των συνδέσεων που αναπαράγονται μέσα από την αναπαραγωγή αν αφηγηθούμε την ιστορία της αλλιώς. Επιχειρούν να χαρτογραφήσουν άλλους προσανατολισμούς για να σχεδιάσουμε πάνω τους διαφορετικές πολιτικές, σεξουαλικές, και θεωρητικές συγγένειες, διαφορετικές καταβολές, εγγύτητες και μελλοντικότητες.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τις ανώνυμες κριτές του περιοδικού για τις παρατηρήσεις τους στην αρχική εκδοχή του κειμένου, τη Βενετία Καντσά για τα σημαντικά σχόλια της και την Ειρήνη Αβραμοπούλου για την πρόσκληση, τα κριτικά σχόλια και τον συνεχή διάλογο.

* Το άρθρο κατατέθηκε πριν από τις εξελίξεις του Νομοσχεδίου για την νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου (4491/2017).

Υποσημειώσεις

- 1 Μια πρώτη εκδοχή του παρόντος άρθρου έχει δημοσιευτεί με τη μορφή πρακτικών συνεδρίου (Chalkidou, 2015).
- 2 Στο δελτίο τύπου του 10ου Athens Pride διαβάζουμε: «Η ισότιμη πρόσβαση στο οικογενειακό Δίκαιο αποτελεί θεμελιώδη υποχρέωση μιας σύγχρονης δημοκρατίας. Η εξαίρεση πολιτών από το Σύμφωνο Συμβίωσης, τον γάμο, την τεκνοποίηση, την παιδοθεσία λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου, σημαίνει τον ουσιαστικό και επιλεκτικό αποκλεισμό τους από την πολιτειακή προστασία και την στέρηση ασφάλειας που αυτή συνεπάγεται. Έχει σαν επακόλουθο την δυσχέραση της σταθερότητας στην προσωπική ζωή, την συναισθηματική όσο κι οικονομική επιβάρυνση στην καθημερινότητα. Με το σύνθημα 'Οικογενειακή Υπόθεση' το Athens Pride 2014 επισημαίνει την ιδιαίτερη έννοια της οικογένειας, όπως την ορίζει κάθε LGBT άτομο». Ολόκληρη η ανακοίνωση εδώ (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).
- 3 Δανείζομαι τον τίτλο από το διαδεδομένο πλέον ελληνικό κουίρ σύνθημα «Το πάθος για το πρωκτικό είναι δυνατότερο από τον αγιασμό».
- 4 Για τη χρήση της αγγλικής ορολογίας δεξ την υποκατηγορία greek-style σε

διεθνείς ιστοσελίδες πορνό (π.χ. pornhub, youporn). Αντίστοιχα, δεξ τις σελίδες του urbandictionary.com για το greek sex και το greek-language.gr για τις εθνο-σεξουαλικές συνδηλώσεις του όρου «οθωμανικό» (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).

- 5 Εδώ δεν λέω κατι πρωτότυπο, μια γρήγορη περιήγηση σε ιστότοπους στρέιτ, γκέι και λεσβιακού πορνό μάς ενημερώνει, από μια άλλη οπτική, για την ερωτικοποίηση γονεϊκών και άλλων συγγενιακών συμβολισμών, π.χ. Mommy ή Daddy play, daughter, son, MILF, incest κλπ.
- 6 Προσωπική επικοινωνία με τη Μ.Κ.Ο. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο.
- 7 Ο νόμος επίσης ορίζει ότι για τη συγκεκριμένη υπεύθυνη δήλωση οι αρμόδιες υπηρεσίες πραγματοποιούν αυτεπάγγελτη αναζήτηση.
- 8 Δελτίο τύπου που εξέδωσε η Ανωτάτη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος ενάντια στο νομοσχέδιο του Συμφώνου Συμβίωσης. Ολόκληρο το δελτίο τύπου προσβάσιμο εδώ (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).
- 9 Να ευχαριστήσω θερμά, κι από εδώ, τη Μ.Κ.Ο. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο για την πρόσκληση στο συνέδριο, την πολύτιμη συνεργασία αλλά και τη στήριξη του τίτλου της προφορικής ανακοίνωσης παρ' όλο το κόστος της απαγόρευσης κοινοποίησης του προγράμματος του συνεδρίου στα σχολεία.
- 10 Ο Schneider σε άρθρο του για τις λεσβιακές και γκέι οικογένειες, έχει υποστηρίξει ότι τα πολιτισμικά πρότυπα, όπως αυτό της επιθυμίας για δημιουργία οικογένειας, είναι «ηγεμονικά» και δεν μπορεί να υπάρξει πολιτισμική διαφοροποίηση ανάμεσα σε ετεροφυλόφιλους και μη ετεροφυλόφιλους, με την έννοια ότι όταν π.χ. μεγαλώνεις σε μια κοινωνική συνθήκη με ετερόφυλες πυρηνικές οικογένειες αναμετριέσαι με αυτή την εμπειρία είτε ως στρέιτεϊτε ως γκέι (Schneider, 1997). Η Kath Weston, της οποίας το βιβλίο *Families we choose* (1991) αποτελεί εμβληματικό έργο για τις σπουδές της κουίρ συγγένειας, έχει δώσει έμφαση στην αγάπη σαν το θεμέλιο των γκέι και λεσβιακών οικογενειών επιλογής και έχει υποστηρίξει ότι μέσα στα υπάρχοντα κυρίαρχα πολιτισμικά πρότυπα υπάρχουν διαφοροποιήσεις και αντιστάσεις χωρίς αυτό να σημαίνει ότι πρόκειται για εναλλακτικά μοντέλα. Η Weston καταλήγει σε άρθρο της στο ότι οι γκέι και λεσβιακές ιδεολογίες συγγένειας έχουν χρησιμοποιήσει κοινές,

- συνηθισμένες κατηγορίες και κυρίαρχα σύμβολα για τη δημιουργία ασυνήθιστων εννοιών (Weston, 1995, σελ. 106).
- 11 Παρόλο που η ακριβής μετάφραση του vanilla στην ελληνική γλώσσα είναι το «βανίλια» χρησιμοποιώ το βανίλα ως τη, μέχρι τώρα, καθιερωμένη φωνητική μεταγραφή του όρου στην ελληνική BDSM ορολογία.
  - 12 Το αρτικόλεξο BDSM συνθέτουν οι λέξεις Bondage & Discipline, Domination & Submission, Sadism & Masochism.
  - 13 Το επιχείρημα αναπτύσσεται διεξοδικά στο κεφ. 5 με τίτλο «Σεξ, σεξουαλικότητα και πολιτική».
  - 14 Βλ. το δελτίο τύπου και την αφίσα εδώ (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).
  - 15 Για αναφορά των γεγονότων την εποχή που πραγματοποιήθηκε η αστυνομική έφοδος στο Spices, από ΛΟΑΤ διαδικτυακό μέσο ενημέρωσης, δεξ Lesbian.gr (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017). Για μια ανάλυση του περιστατικού σε σχέση με το ευρύτερο πλαίσιο ανάδυσης διαφορετικών μορφών σεξουαλικής κοινωνικότητας και ιδιαίτερα την ανάδυση αυτοπροσδιοριζόμενων λόγων για το BDSM στην Ελλάδα (Χαλκίδου, 2015, σελ. 84-106). Για μια προσέγγιση των γεγονότων στο Spices υπό το πρίσμα της θανατοπολιτικής (Γιαννακόπουλος, 2011, σελ. 166-170).
  - 16 Στη δεκαετία του '80 είχαν προηγηθεί κι άλλες προσπάθειες διοργάνωσης δημόσιων εκδηλώσεων της ομόφυλης σεξουαλικότητας. Ο Λουκάς Θεοδωρακόπουλος (Θεοδωρακόπουλος, 2005) αναφέρεται στην πρώτη υπαίθρια εκδήλωση του ΑΚΟΕ ενάντια στο νομοσχέδιο με τίτλο «Περί της εξαφροδισίων νοσημάτων προστασίας και ρυθμίσεως συναφών θεμάτων», σύμφωνα με το οποίο οι ομοφυλόφιλοι απειλούνταν με φυλάκιση ενός χρόνου και εξορία στην περίπτωση που η αστυνομία τους συλλάμβανε να αναζητούν σύντροφο δημόσια. Η σχετική συγκέντρωση διαμαρτυρίας πραγματοποιήθηκε στις 26 Ιανουαρίου 1981 στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών με τη συμμετοχή περίπου 500 ατόμων. Επίσης τη δεκαετία του 1990 η Πάολα Ρεβενιώτη και το περιοδικό *Κράζιμο* είχαν διοργανώσει ημέρες ομοφυλοφιλικής υπερηφάνειας σε υπαίθριους (Λόφος του Στρέφη, Πεδίον του Άρεως) και σε κλειστούς χώρους (Camel Club, +Soda) στην Αθήνα. Για μια καταγραφή των Gay Pride Parades της δεκαετίας του 1990 βλ. το άρθρο του Θεωρή Αντωνόπουλου, Φέτος κλείνει τα 33 πολύχρωμα. Πολύχρωμη!, 10%, Ιούνιος-Ιούλιος 2004 (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).
  - 17 Για μια ανάλυση της υποχρεωτικής στειρώσεως των τρανς ανθρώπων ως μορφής έμφυλης βίας δεξ το άρθρο της Άννας Καραστάθη (Carastathis, 2015).

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αθανασίου, Α. (2014). Το εθνικό σώμα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης: Η δημογραφική πολιτική της ζωής και τα όρια του πολιτικού. Στο Ε. Παπαταζιάρχης (επιμ.), *Πολιτικές καθημερινότητας: Σύνоро, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα* (σελ. 455-484). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γιαννακόπουλος, Κ. (2011). Ζωές χωρίς μαρτυρία: AIDS, μνήμη και συγγένεια. Στο Κ. Κανάκης (επιμ.), *Γλώσσα και σεξουαλικότητα: Γλωσσολογικές και ανθρωπολογικές προσεγγίσεις* (σελ. 161-179). Αθήνα: Εικοστός Πρώτος.

Θεοδωρακόπουλος, Λ. (2005). *«Αμφύ» και απειλευθέρωση*. Αθήνα: Πολύχρωμος Πλανήτης.

Καντσά, Β., & Χαλκίδου, Α. (2014α). 'Ομόφυλες Μητέρες': Μια αντίφαση στους όρους; Σεξουαλικότητα και αναπαραγωγή από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας. Στο Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ε. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, Ε. Συμεωνίδου-Καστανίδου (επιμ.), *Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και εναλλακτικές μορφές οικογένειας* (σελ. 181-202). Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Καντσά, Β., & Χαλκίδου, Α. (2014β). Φτιάχνοντας οικογένεια στο μεσοδιάστημα των νόμων: Ορισμένες σημειώσεις για την ομόφυλη γονεϊκότητα. Ημερίδα της Μ.Κ.Ο. Οικογένειες Ουράνιο Τόξο, *Η αγάπη δημιουργεί τις οικογένειες*, Αθήνα 14 Φεβρουαρίου. Βίντεο προσβάσιμο εδώ (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).

Παπανικολάου, Δ. (2012). Είμαστε όλοι ξεσκεπασμένες αδερφές;, *Unfollow*, 21/10/2012, προσβάσιμο εδώ (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).

Χαλκιά, Α. (2007). *Το άδειο λίκνο της δημοκρατίας: σεξ, έκτρωση και εθνικισμός στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Χαλκίδου, Α. (2015). *BDSM πρακτικές*,

κοινωνικότητες, σεξουαλικότητες: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.

Ξενόγλωσση

Ahmed, S. (2012). *On being included: Racism and diversity in institutional life*. Ντάραμ: Duke University Press.

Ahmed, S. (2007). A phenomenology of whiteness. *Feminist Theory*, 8, σελ. 149-168.

Ahmed, S. (2016). Fascism as Love. *feministkilljoys* (τελευταία ανάκτηση 6/9/2017).

Athanasiou, A. (2006). Bloodlines: Performing the body of the 'demos', reckoning the time of the 'ethnos'. *Journal of Modern Greek Studies*, 24, σελ. 229-256.

Carastathis, A. (2015). Compulsory sterilisation of transgender people as gendered violence. Στο V. Kantsa, G. Zanini και L. Papadopoulou (επιμ.), *(In)Fertile citizens: Anthropological and legal challenges of assisted reproduction technologies* (σελ 79-92). Αθήνα: Alexandria.

Chalkidou, A. (2015). It's my party and I'll inseminate if I want to: Sex, sexuality, kinship. Στο V. Kantsa, G. Zanini και L. Papadopoulou (επιμ.), *(In)Fertile citizens: Anthropological and legal challenges of assisted reproduction technologies* (σελ. 101-107). Αθήνα: Alexandria.

Dahl, U. (2014). Not gay as in happy, but queer as in fuck you: Notes on love and failure in queer(ing) kinship. *Lambda Nordica*, 19(3-4), σελ. 143-168.

Dahl, U., & Gunnarsson-Payne, J. (επιμ.) (2014). Kinship and reproduction. *Lambda Nordica*, 19(3-4).

Halkias, A. (1998). Give birth for Greece! Abortion and nation in letters to the editor of the mainstream Greek press. *Journal of Modern Greek Studies*, 16(1), σελ. 111-38.

Hart, L. (1998). *Between the body and the flesh. Performing sadomasochism*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press.

Kroløkke, C, Myong L., Andrian W. S, & Tjørnhøj-Thomsen T. (επιμ.) (2015). *Critical kinship studies*.

Λονδίνο-Νέα Υόρκη: Rowman and Littlefield International.

Rodriguez, J. M. (2014). *Sexual futures, queer gestures, and other Latina longings*. Νέα Υόρκη: NYU Press.

Schneider, D. M. (1980). *American kinship: A cultural account*. Σικάγο: University of Chicago Press.

Schneider, D. M. (1997). The power of culture: Notes on some aspects of gay and lesbian kinship in America today. *Cultural Anthropology*, 12, σελ. 270-274.

Weston, K. (1991). *Families we choose: Lesbians, gays, kinship*. Νέα Υόρκη: Columbia University Press.

Weston, K. (1995). Forever is a long time: Romancing the real in gay kinship ideologies. Στο S. J. Yanagisako και C. Delaney (επιμ.), *Naturalizing power: Essays in feminist cultural analysis* (σελ. 87-110). Νέα Υόρκη: Routledge.

Βιογραφικό

Η Άσπα Χαλκίδου έχει σπουδάσει Φιλοσοφία και Κοινωνικές Επιστήμες στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης και Σπουδές Φύλου και Κοινωνική Ανθρωπολογία στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, όπου, επίσης, ολοκλήρωσε τη διδακτορική της διατριβή με τίτλο «BDSM πρακτικές, σεξουαλικότητες, κοινωνικότητες: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις».

Email: chalkidou@sa.aegean.gr